

עיצוב הזיכרון בשמות רחובות

בשכונת פסגת זאב ובגבעת זאב¹

יוסי שפנייך

בין פסגת זאב לגבעת זאב

מחקר זה שנכתב במלואות ארבעים שנה לאיחוד ירושלים בא להבחין בדפוסי הנצחה באמצעות שמות רחובות בשתיים מ"בנותיה" של ירושלים המורחבת לאחר מלחמת ששת הימים. למעשה מדובר בשני יישובים, הראשון הוא שכונה מוניציפלית, חלק מן העיר, והשני הוא יישוב עצמאי; שניהם סמוכים למדי, ונבנו בהפרש שנים מועט, ושניהם נקראים על שם זאב ז'בוטינסקי.

היישוב העצמאי (מועצה מקומית) הוא גבעת זאב שהוקם בשנת 1983 בעקבות החלטת ממשלת ישראל על עיבוי היישוב היהודי סביב לירושלים בשנת 1981. תחילה נקבע לו השם "קריית-גבעון", בשל קרבתו אל גבעון המקראית (כיום הכפר אל-ג'יב), אך עם הקמתו נקרא כאמור "גבעת זאב"; 'גבעת' הנכלל בשמו הסופי בשל הקרבה לשם 'גבעון'. היום מתגוררות בו כ-2500 משפחות, ובסך הכול כ-11,000 תושבים.

שכונת פסגת זאב, השכונה המוניציפלית, נוסדה בשנת 1985 בצפון מזרח ירושלים בעקבות החלטה ליצור רצף התיישבותי בין הגבעה הצרפתית לשכונת נווה יעקב. תחילה נקבע לשכונה השם 'פסגת טל' (כמשמר צליל של גבעה במרכז השכונה בשם ראס א-טויל), שם זה שונה בראשית האכלוס לפסגת זאב. זו השכונה הגדולה בשכונות ירושלים,

¹ אני מבקש להודות למר יהודה זיו, חבר בוועדת השמות העירונית בירושלים שעבר על הרשימה בדקדקנות רבה; לגברות נעמי ניב, פרופ' רעננה מרידור ותמר דגן שהעמידו לרשותי מסמכים בנושא קריאת שמות הרחובות על שם יקריהם בפסגת זאב; ליאיר גלעדי שעדכן בשמות רחובות על שם נשים, לגב' רבקה שווקי, ולגיא פוש שעדכן במידע הקשור לשמות רחובות בגבעת זאב.

הכוללת כ־11,000 משפחות שהן כ־41,208 תושבים (!).² מטרת המחקר שלהלן היא להבחין בדפוסי הזיכרון שבאים לידי ביטוי בשמות הרחובות בשני היישובים הללו תוך ניסיון להציג קווי דמיון ושוני ביניהם, להבין את מקורם ולראות באיזו מידה הם דומים לדפוסי ההנצחה ביישובים אחרים.

שם רחוב כמעצב זיכרון

בעיצוב הזיכרון המחקר מבחין בין היסטוריה לבין מורשת ולבין הנצחה וייצוג; להלן נתמקד ברכיב של ההנצחה. בתוך רכיב זה קריאת שמות היא רק צורה אחת של הנצחה. תפקידה להיות 'סוכן זיכרון', שבהרבה מקרים הוא משמש ככלי פוליטי. לבל העוסק בהתגבשות הזיכרון הישראלי מדגיש במחקרו את הצד הפוליטי: "המיקוח הפוליטי על גבולות המיתוסים הממלכתיים כולל את המיקוח על השליטה באתרי זיכרון... שמות רחובות... ובאמצעותם מחזירים את המיתוס לרבדים היומיומיים של הפעילות האנושית".³

בהקשר זה קריאת שמות רחובות היא צורת הנצחה מקובלת המשקפת, מטבע הדברים, אופי וזיכרון תרבותיים,⁴ והיא חלק מהתייחסות החברה לסובב אותה.⁵ הכוונה בכך היא כמובן לשמות רחובות בעלי משמעות ולא לרחובות בעלי שם כללי (נייטראלי) שעשויים להיות יפים כשלעצמם, אך אינם משקפים זיכרון (שמות צמחים,⁶ בעלי חיים - בשכונת מנחת בירושלים,⁷ מזלות, אבני החושן או עצמים מעולם הטבע והגיאוגרפיה). עזריהו, שעסק בחקר דפוסי הזיכרון של מלחמת העצמאות בחיפה ובתל אביב, מציין כי "שמות הרחובות נועדו (במקומות אלו) לתת ביטוי הן לסיפור הלאומי והן לסיפור המקומי של

2 חושן, שנתון, עמ' 80.

3 לבל, הדרך, עמ' 45.

4 עזריהו, הכוח; עזריהו, הנצחה.

5 דרויה, מרחב. וכן כהן וקליהוט, שמות מקומות, עמ' 227-247.

6 ביישוב אלון שבות שבגוש עזיון יצא אחד התושבים כנגד החלטה של ועדת השמות של היישוב, שהחליטה לקרוא לרחוב בשם 'רקפת', שהוא נדוש כל כך ומצוי ביישובים רבים. לטענתו, היה מקום לתת שם מקורי יותר הקשור לשורשי המקום. אני מודה לזאב ולק שהעביר לי את המקור אשר התפרסם ב'הדי אלון' 238, בטאון אלון שבות, כ"ז בסיון תש"ס (30.6.00). דוגמה נוספת שמדגישה את הרצון להעדיף שמות משמעותיים ולא שמות נייטראליים ניתן לראות ביישוב הושעיה שהחליט להנציח את יישובי גוש קטיף ברחובות במקום. אני מודה לפרופ' ישראל רוטסון שהפנה את תשומת ליבי לנושא זה.

7 פרוז, תושבי מלחה.

שחרור העיר בנוף עירוני".⁸ לקביעת שמות רחובות יש כללים ברורים, כך בעולם וכך גם במדינת ישראל. כל גוף מוניציפאלי מגדיר זאת על פי אופיו ועל פי סולם החשיבות שהגדיר לעצמו.

קביעת שמות רשמיים לרחובות החלה בתל אביב של ראשית המאה העשרים: "הכל החל בראשית המאה, בכך שמתיישביה של תל אביב (או אחוזת בית), רצו להעניק לשכונתם ייחוד תרבותי, וראו צורך להנציח ולסמל את עבריותה בדרכים שונות, ביניהן בשמות הרחובות. משכונה קטנה בת שישה רחובות ב־1910, תל אביב צמחה ובראשית שנות השלושים היו בה יותר ממאתיים רחובות נושאי שמות".⁹

בן ישי (עיתונאי, שהיה מזכיר ועדת השמות בתל אביב בשנות השלושים של המאה העשרים) במאמרו מדגיש מספר עניינים הקשורים במדיניות קביעת שמות הרחובות בעיר. בין השאר ציין את ההקפדה על שמירה על צביון וזיכרון של ההיסטוריה של עם ישראל על ידי ראשוני תל אביב, שהקפידו על בחירת שמות כמו: הרצל, אחד העם, רוטשילד, ז'בוטינסקי ואחרים, ובצורה זו ביקשו לשמר את זכרם של המייסדים ואת פועלם בעבר.¹⁰ בשלב מאוחר יותר גם הורחבה רשימת המונחים לתקופות היסטוריות קדומות יותר וכן לקבוצות עניין הקשורות באותם אזורים או בנושא משותף.¹¹ לבל הראה מגמה פוליטית ברורה שהתקיימה בתל אביב בקשר להנצחת חללי המחתרות. בראשית ימי המדינה לא הייתה בתל אביב כלל הנצחה שלהם, ורק לאחר המהפך הפוליטי של שנת 1977 השתנתה המגמה.¹²

בירושלים היו פני הדברים דומים - הכללים הוגדרו על ידי ועדה מטעם העירייה וכללו קריטריונים שונים שמטרתם להנציח אישים ודמויות, תנועות לוחמים ומפקדים הקשורים לעם ישראל ולתקומתו.¹³

8 עזריהו, בין שתי ערים, עמ' 104.

9 בריגל, שמות, עמ' 118.

10 בן ישי, שמות, עמ' 163; וכן דודמן, אישי רחוב.

11 על שמות הרחובות בתל אביב נכתב רומן שראשיתו ובסיסו בהכרות עם רחובות העיר (דודמן, אישי רחוב).

12 לבל, הדרך, עמ' 401-403.

13 בנבנשתי, רחובות, עמ' טריו; וילנאי, ירושלים, עמ' 247-281; צרפתי, ברחובות, עמ' 126-138. לאחרונה ראה אור דוח של לשכת מבקר העירייה (מ' 6.12.06). נמתחה בו ביקורת מגוונת על פועלה של העירייה בנושא קריאת שמות וכיכרות בעיר. הביקורת היא בצדדים הטכניים והתוכניים לדרך ההתנהלות, לתייעוד ולזיכרון בעזרת קריאת שמות רחובות בירושלים.

בישראל נעשו מחקרים אחדים על שמות רחובות, מהם משתקפות מגמות ביחס לתהליך של קבלת החלטות וכן העדפות בבחירת שמות.¹⁴ מסתבר שלמרות הרציונאל הכללי המשותף, בכל הקשור להנצחת דמויות מופת מן העבר הקרוב והרחוק, ניכרים דפוסים שונים בקביעת שמות הרחובות בערים וביישובים בארץ.¹⁵ למשל, לפני קום המדינה הייתה מגמה לקרוא שמות רחובות על שם אנשים פעילים בתחום העשייה הציונית.¹⁶ לעומת זאת לאחר קום המדינה נעשו שימושים בשמות אחרים. בהרבה יישובים וערים ניכרת לאחרונה מגמה לקריאת שמות בעלי אופי ציוני מובהק - אך יש גם דפוסים אחרים, שממעטים בהם עתה להבליט את צד הגבורה והשורשים הציוניים. דוגמה מובהקת לכך הם שמות הרחובות בעיר מעלה אדומים המציינים שמות ניטראליים, כגון: נחלים במדבר יהודה, סוגי סלעים, אבני החושן, צמחי שדה, כלי נגינה ועוד, אך אף לא שם אחד המשמש כהנצחה. מחקר משווה שנערך בקצרין, אריאל ושדרות, שהם 'יישובי קצה' הן גיאוגרפית והן פוליטית-חברתית מעלה הבדלים באופי ההנצחה בכל אחד מן המקומות המושפע גם מאופי התושבים בו (עולים או תושבי הארץ) וגם מתקופת הקמתו. ביישובים הוותיקים (רמלה ושדרות) שמות רחובות הקשורים בהיבטים הציוניים, יהודיים וביטחוניים הם בעלי משקל רב, לעומת היישובים הצעירים (אריאל וקצרין) שם המרכיב הציוני קטן יותר, ושמות הרחובות המשמעותיים הם בעלי אופי 'ניטראלי', שמות מקומות ונושאי טבע.¹⁷

הנה כי כן מקובל שההנצחה באמצעות שמות הרחובות, יש לה משמעות שמעבר לציון נקודה במרחב. הנצחה הנעשית באמצעות קריאת שם רחוב היא תמציתית, יעילה ומחנכת. נטיעת עמוד ברחוב ועליו שם אינה מצריכה תקציב רב, ומשרתת בצורה יעילה וזולה את הצורך להנציה. מושגת בכך כמובן תועלת נוספת - העברת ערכים חינוכיים והיסטוריים בצורה בלתי מודעת, וכמובן מתאפשרת גם העברת לא מעט מסרים פוליטיים שמקבלי המדיניות הנציחו בהחלטותיהם.

ההשפעה הפוליטית בקריאת שמות רחובות מודגמת יפה במספר אירועים שפורסמו בירושלים בשנים האחרונות. למשל, הניסיונות להנציח את שמו של ארנן יקותיאל,

14 בחקר תקופת המנדט עסקו: זיו, מלחמת, עמ' 371-376; זיו, ונתתי, עמ' 24-27; כץ, שמות, עמ' 108-109; וגורן, שמות, עמ' 2-13.

15 כץ, שמות, עמ' 105-116; וכן גבאי, גיאוגרפיה.

16 בריגל, שמות, עמ' 329-343.

17 פינצ'בסקי וטרונגוביק, סימנים, עמ' 365-388, כך גם בבאר שבע, ראו עזריהו, הנצחה, עמ' 201.

מי שהיה סגן ראש עיריית ירושלים ממפלגת מר"צ, בשם רחוב לא צלחו.¹⁸ כך גם לגבי הנצחת שמו של איש האצ"ל, זאב אפלבונים.¹⁹ בשני המקרים קבוצות לחץ פוליטיות הצליחו לטרפד החלטת הנצחה מסיבות אידיאולוגיות שונות. בירושלים הנושא מורכב ביותר בגלל אופייה המגוון של העיר, ולכן למערכת הזו נוספים גם לחצים של גורמים דתיים.²⁰ ההקשר הפוליטי מובלט יותר בירושלים, גם משום שבעיר ממוקמים מוסדות שלטון שלעיתים לבכיריו יש נגיעה לנושא, כפי שהיה בפרשת קריאת שם רחוב בסמוך לבית המשפט העליון.²¹ לחץ ההנצחה והתור הארוך של ממתנינים גרם ליוזמה בעירייה לפצל רחובות ארוכים לשניים.²² במקרים מסוימים משפחות המונצחים שרחובות יקיריהם אמורים היו להתחלק מחו בתוקף, והעירייה החליטה לשנות את החלטה.²³ מנגד יש קשיים רבים לעמוד בביקוש של משפחות המעוניינים שיקריהם יונצחו. הרשימה ארוכה, וכיום ממתנינים למעלה מ-200 שמות להנצחה.²⁴ מיותר לציין כי הקושי הפוליטי בירושלים כמובן לא מקל על קבלת החלטה וממילא התור הארוך אינו מתקצר.

השפעה פוליטית מסוג אחר על קביעת שמות רחובות ניתן לראות בעיר מודיעין. שם עלתה הצעה לקרוא לרחובות על שמות חיילים (ולא גנרלים!) שנפלו במלחמת לבנון השנייה.²⁵ פעולה שיש בה מחאה סמויה נגד התנהלות המלחמה. כמו כן שלא כמו בערים אחרות הציעה עיריית מודיעין לתת ייצוג הולם לנשים,²⁶ ייצוג שהוא דל יחסית בשמות רחובות בארץ.

18 אילן, אין רחוב.

19 איזקוביץ, עיר הרבנים.

20 לים, חילונים; שפירא, רחובות; פרוו, ניפגש ברחוב.

21 פרוו, ביניש.

22 זמר, רחוב השלושה.

23 זמר, רופין.

24 עיריית ירושלים, דוח, עמ' 2.

25 סויסה, הצעה במודיעין; בבאר שבע היו מקרים בודדים של הנצחת נופלים, ובסופו של דבר הוחלט להנציחם בבית יד לבנים (עזריהו, הנצחה, עמ' 202).

26 סויסה, מודיעין מציגה.

בניגוד לשמות הרחובות בארץ ישנם מקומות בעולם, כמו למשל ניו יורק, שבהם מצוינים הרחובות במספרים. את העובדה הזאת ניתן להסביר באופנים שונים, החל בסיבות טכניות וכלה בסיבות תרבותיות המשקפות אולי את יחס התושבים לסיבתם ולעברם. מתן מספרים לרחובות כמו גם קריאת שמות ניטראליים, יש בהם כדי לפתור לשלטונות חלק מן הבעיות שהצבענו כאן עליהן.

שמות הרחובות בשכונת פסגת זאב

בפסגת זאב מצויים 86 רחובות, שאת שמותיהם אפשר למיין לקבוצות על פי קטגוריות ושכיחות. נסקור כאן את שמות הרחובות על פי קבוצות עיקריות.²⁷

דוגמאות של שמות הרחובות בפסגת זאב על פי חלוקה לקטגוריות עיקריות

- א. מזלות: קשת, מאזניים, טלה
- ב. שמות פעילי ציבור: הולצברג, דיין, נרקיס
- ג. שמות יחידות צבא עד הקמת המדינה ובמלחמת השחרור: משטרת היישובים, גדוד מכמש
- ד. הנצחה למלחמת השחרור וששת הימים: השישה עשר, הארבעה
- ה. שמות רופאים מפורסמים: אהרנפלד, רחמילביץ'
- ו. שמות סופרים וספרים: פגיס, יהושע, כסא רחמים
- ז. שמות אומנים ורבנים: ניקובה, רפול, ונטורה
- ח. שמות לוחמי מחתרות: פדרמן, נתנזון, מרידור, פאגלין

שמות רחובות בתחום המועצה המקומית גבעת זאב - מיון ראשוני

בתחום המועצה המקומית גבעת זאב מצויים 51 רחובות, אפשר למיין אותם לקבוצות על פי קטגוריות ושכיחות שיפורטו להלן:²⁸

שמות הרחובות בגבעת זאב על פי חלוקה לקטגוריות עיקריות

- א. שמות רחובות בעלי זיקה לתנ"ך ולגיאוגרפיה מקראית: קרית יערים, עלמון, בארות, ענתות, מצפה, רמה, גבע, עפרה, שבט בנימין, עמק איילון, רחוב הגיא, מבוא השמש
- ב. שמות של נחלי מדבר יהודה: ערוגות, נהר פרת, חבר, דרגות, קדרון, ייטב
- ג. שמות של גיבורים מן ההיסטוריה: שאול המלך, יהושע בן נון, מכבים
- ד. שמות מצמחי ארצנו: משעול מרגנית, משעול אדמונית, הלולב, אתרוג, הערבה, הדס, השקד, מבוא התומר, מבוא הגפן, השקמה, הזית, התאנה, יקינטון
- ה. שמות מציפורי ארצנו: נחליאלי, הזמיר, דוכיפת, התור, דרור, עפרוני, צוקית, סלעית
- ו. שמות אבני החושן (הר שמואל, שכונה של גבעת זאב): יהלום, שוהם, אודם, לשם, פטדה, ברקת, נופך, תרשיש, אחלמה, ספיר

דיון

קביעת שמות הרחובות בירושלים נעשית בוועדה עירונית בעירייה, ובגבעת זאב - בוועדה מטעם המועצה. ההחלטות מתקבלות בדרך כלל בעקבות בקשת הנצחה המלווה בהמלצות של מוסדות ואנשים פרטיים. הגישה למסמכים לצורך חקירת הנושא איננה קלה, והיא מלווה בקשיים בירוקרטיים, בהתמודדות עם מידע חלקי ועם חוסר סדר הנובע בין השאר מסרבול המערכת שאינה ממוחשבת בירושלים.²⁹ בהסתמך על הנתונים החלקיים ומעיון בתכתובות של ועדת שמות הרחובות בפסגת זאב, עולה שגורמים אינטרסנטיים מקדמים קריאת שמות, ולכן נוצר גיוון רב בנושאי הזיכרון, כפי שהם משתקפים בשמות הרחובות. בכל חלקי השכונה מונצחים אישי ציבור רבים. חלק זה של הנצחת דמויות פעילות הוא דומיננטי ביותר (עשרים וארבעה רחובות). חלק גדול מן המונצחים היו פעילים בכנסת או אנשי חינוך, וחלקם היו פעילים בארגונים צבאיים. קיימת גם הנצחה של חסידי אומות העולם הקשורה במלחמת העולם השנייה.³⁰ קבוצת הרחובות על שם לוחמי המחתרות, רובם פעילי אצ"ל, היא גדולה במיוחד (שלושה עשר רחובות). אין ספק שהענקת שמות

29 עיריית ירושלים, דוח, עמ' 20; נחום הלוי, שממה.

30 הרצון הטוב המקובל בהנצחה זו גרם לתקרית פוליטית קטנה, כאשר הנציג של המדינה בו התגוררה הדמות המונצחת סירב להגיע לחנוכת הרחוב הנמצא מעבר לקו הירוק, ראו: כרמל, הגבול.

27 ראו להלן בנספח - שמות רחובות בשכונת פסגת זאב על פי אזורים ונושאים.

28 ראו להלן בנספח - מספר שמות הרחובות בגבעת זאב על פי הקטגוריות.

של פעילי האצ"ל, היא חלק ממגמה של הנצחה המדגישה את החלק האקטיבי יותר של הלוחמים הללו בתקופת המחתרות. הנצחתם בשכונה קשורה ללא ספק בשינוי הפוליטי בעקבות המהפך השלטוני משנת 1977.³¹

כחלק מן התהליך הפוליטי שהוזכר, הגיוני להבליט את השפעת אישיותו ופועלו של ז'בוטינסקי, שאת שמו נושאים גם היישוב וגם השכונה המנציחה את עשייתו רבת הפעלים בשנים שלפני קום המדינה. כחלק מתופעה של קריאת שמות "מטעם" ביוזמת מפלגות ימין ואישים חברי מחתרות לשעבר - ולא, כמקובל בהרבה מקרים, ביוזמה פרטית של בני משפחה החפצים בהנצחת יקירם.

הנצחת מלחמת העצמאות בפסגת זאב נעשית תוך שימוש בשמות של חמש יחידות, ויש גם רחוב על שם קבוצה של נופלים ספציפית, רחוב השישה עשר.³² מלחמת ששת הימים מונצחת בשם רחוב אחד בלבד (הארבעה); יחידות צבא מונצחות בחלק המרכזי של השכונה, רשימות של עשר יחידות שחלקן גם לחם באזור בתקופת מלחמת ששת הימים. למלחמות שלאחר מלחמת ששת הימים אין אזכור בשמות הרחובות בשכונה.

המגמה של קריאת שמות רחובות בשכונה בקשר לדמויות פוליטיות אינה דומה למקובל בערים חדשות אחרות בארץ. בריגל הראה שבערים צעירות המגמה היא של הנצחת שמות פעילים עד הקמת המדינה או מעט אחריה, והדמויות המונצחות הן בעלות צביון פוליטי מהמרכז ושמאלה.³³ בפסגת זאב המגמה ברורה, הנצחת פעילים (לעיתים פוליטיים) שעשייתם הייתה בשנים של הקמת המדינה ולאחריה. קבוצה לא קטנה, ביניהם של דמויות פעילי ימין. הפעילות במחתרות אף היא בולטת, שנים עשר שמות רחובות על שם אנשים שהיו פעילים במחתרות, בעיקר באצ"ל. באשר להיבט הפוליטי העומד ביסוד קריאת השמות לרחובות, רובם של השמות נקבעו בימיו של ראש העיר טדי קולק (1965-1993). לדעתי, עובדה זו יש בה כדי להעיד על מגמה ממלכתית של ראש העיר הזה, וזאת משום שטדי קולק לא היה כידוע איש ימין. מובן שנשמעו גם קולות שהתנגדו להנצחה ימנית'³⁴.

31 לבל, הרחקתם, עמ' 56-53; הנ"ל, הדרך, תופעה זו בולטת גם בבאר שבע (עזריהו, הנצחה, עמ' 210).

32 שפנייר, מקום וזיכרון, עמ' 489-507; שפנייר, הנצחת; שפנייר, שישה עשר.

33 בריגל, שמות, עמ' 341. כך גם בבאר שבע (עזריהו, הנצחה, עמ' 199-200).

34 הראובני, רחוב.

בהקשר זה ובכלל מעניין לראות מי עמד מאחורי יוזמת ההנצחה. נושא זה מורכב, ומעורבים בו אינטרסים שונים. אין הרבה מסמכים המעידים על כך, וכמו שציינתי לעיל החלטות של ועדת השמות אינן נגישות, (קיימות החלטות כתובות, אך לאזרח הפשוט הנגישות אליהם בעייתית וסבוכה מאוד). קביעת השמות לא תמיד מעידה על אינטרסים ברורים. במקרים מסוימים הצלחתי להגיע להתכתבויות שנעשו עם משפחות המונצחים. למשל, בקריאת רחוב על שם דוד ניב שהיה פעיל אצ"ל, אפשר להצביע על מגמה ברורה. מסתבר, שהמשפחה עצמה לא הייתה מעורבת בעניין.³⁵ מי שדחף והמריץ להנציח את שמו של דוד ניב היה ד"ר אלי תבין, ששימש יו"ר מכון ז'בוטינסקי בישראל. הוא עשה רבות להנצחת פעילי האצ"ל. לפחות במקרה זה ניכרת מאחורי מדיניות זו יד מכוונת של המוסדות המנציחים. גם דב שילנסקי, שכיהן כיו"ר הכנסת באותם ימים, כתב מכתב המלצה לראש העירייה, מר טדי קולק, כדי לקדם את קריאת שם הרחוב על שם דוד ניב.³⁶

בסופו של דבר התקבלה ההחלטה על קריאת שם הרחוב על ידי ועדת שמות הרחובות העירונית.³⁷ בין המכותבים היו: יו"ר ברית חיילי אצ"ל, יו"ר מכון ז'בוטינסקי, ראש העירייה. קבוצה המכותבים מדגישה את כיוון ההנצחה של מוסד הקשור לאצ"ל. ד"ר תבין עצמו הונצח בשם רחוב בשכונה בשלב מאוחר יותר.

אליהו מרידור (שהיה מפקד האצ"ל בירושלים) המונצח גם הוא בשכונה בשם רחוב הוא דוגמה נוספת לקביעה ממלכתית זו. המשפחה לא הייתה מעורבת בנושא ההנצחה, ומי שקידם אותה היה אהוד אולמרט, כראש עירייה, או מישהו מטעמו שראה חשיבות בהנצחת האיש.³⁸

דוגמה אחרת ליוזמת הנצחה שאין בה היבט פוליטי ישיר אפשר לראות בקריאת שם הרחוב הראשון בשכונה - רחוב השישה עשר, על שם שישה עשר אנשי חי"ש מירושלים, שנפלו בסמוך לעטרות בארבעה במרץ 1948. שם זה ניתן לרחוב לאחר מגעים ממושכים בין נציגי משפחות הנופלים לעירייה, שניאותה בסופו של דבר להנציח את שמם ברחובה הראשי של השכונה.³⁹

35 על פי נעמי ניב (אשתו של דוד ניב), שיחה מיום 15.3.2006.

36 הארכיון הציוני המרכזי, A.459/56.

37 ראו להלן בנספחים, מכתב למר דב שילנסקי.

38 על פי שיחה עם משפחת מרידור שהתקיימה ב-5.9.2007.

39 שפנייר, הנצחת.

מניתוח פועלם של פעילי הציבור והפוליטיקאים אשר על שמם נקראו רחובות מסתבר שחלקם זכה גם בתואר "יקיר ירושלים" (אריה אלטמן, יהודה אליצור, יוסף ברנדווין, משה גבירצמן, מאיר גרשון, יעקב יהושע, צבי לבנון, אברהם דוד ליכטמן, דוד פדרמן, משה רחמילביץ', חיים תורן) ושניים (שמחה הולצברג ומשה רחמילביץ') גם זכו "בפרס ישראל". כלומר, הדמויות שהונצחו ונזכרו בשכונה זכו להערכה רבה של העירייה ושל מדינת ישראל על פועלם גם בחייהם - מדיניות זו דומה למדיניות הנהוגה גם בשכונות אחרות בירושלים, ואינה יוצרת דגם חריג מבחינת ההנצחה.

מספר הנשים המונצחות בשמות רחובות הוא דל מאוד, תופעה שהיא ככל הנראה כלל ארצית.⁴⁰ בירושלים רק 5% (170) רחובות נקראים על שמן של נשים.⁴¹ בפסגת זאב מונצחות ארבע נשים (חנה בבלי, רינה ניקובה, מניה שוחט, מאשה ברוסקינה).

מקום נכבד יש לשמות סופרים וספרים - שבעה רחובות (יעקב יהושע, יוסף נדבה, דב סדן, דן פגיס, וחיים תורן, וכן 'כסא רחמים', 'שלום וצדק'). ארבעה רבנים, שהשקיעו ממרצם בקהילות בחו"ל ובארץ, מונצחים בשכונה (יוסף ברנדווין, הררי רפול, משה ונטורה ומשה תגר).

ראוי גם להדגיש את הצדדים שאינם מונצחים בשמות רחובותיה של פסגת זאב. במחקר שערך בריגל הוא ציין שבהרבה מן היישובים והערים מצויים שמות רחובות בעלי מרכיבים מעולם הטבע וההיסטוריה של האזורים שמסביבם, אפשר שזה נעשה כחלק מרצון שלא להיכנס לוויכוחים פוליטיים - אך גם כדרך זיכרון נוספת.⁴² בפסגת זאב בולט בחסרונו היעדר ההתייחסות לאזור הגיאוגרפי שממוקמת בו השכונה, לספר המדבר ומאפייניו. זאת בשונה מהמקובל בירושלים בתל-אביב ובערים אחרות.

נציין נושאים אחדים שהיה לכאורה מקום להתייחס אליהם בקביעת שמות רחובות השכונה, בתחום השמות ההיסטוריים. לכאורה ניתן היה לחשוב על שמות יישובים מהעבר הרחוק והקרוב שהיו בסביבה הקרובה ביותר: גבעת שאול, עלמון, ענתות, כפר עברי, עטרות; או התייחסות גיאוגרפית לסביבה שכלל לא באה לידי ביטוי, שעה שמכל חלון בבתי השכונה

נשקף נוף המדבר הסמוך: ספר המדבר, ארץ בנימין, נחל פרת, הנחל (כינוי לנחל פרת, יהושע טו ז), צל-צח. או דמויות היסטוריות שפעלו באזור: ירמיהו, שאול המלך, בנו יהונתן, יהונתן החשמונאי שפעל לא הרחק מכאן במכמש, ועוד. אין זה מן הנמנע שחלק מן השמות כבר 'תפוסים' כשמות רחובות במקומות אחרים בירושלים, אולם ללא שום זיכרון היסטורי רחוק שכונה זו יוצאת דופן במיוחד.

מן הראוי להשוות את הדברים עם היישוב הסמוך גבעת זאב, הקרוי אף הוא על שם זאב ז'בוטינסקי, וותיק בשנתיים מפסגת זאב. בתחומי המועצה המקומית גבעת זאב, בניגוד להתעלמות מן הסביבה בשמות הרחובות בפסגת זאב, ניכרת הדגשת ההיבטים ההיסטוריים-סביבתיים בקביעת שמות הרחובות.⁴³ כדי להמחיש את הקשר הסביבתי של היישוב גבעת זאב נציין חלק משמות הרחובות הקשורים מבחינה היסטורית לאזור הגיאוגרפי ולתחום שבט בנימין שהיישוב שוכן בו: בארות, גבע, נחל פרת, עלמון, ענתות, עפרה, מצפה, קריית יערים, רמה, שבט בנימין. דמויות היסטוריות: יהושע בן-נון, שאול המלך, מכבים. בנוסף לשמות אלה יש רחובות הנושאים שמות ציפורים (בשכונת נווה-מנחם). ושמות רחובות המזכירים את אבני החושן, ובכך יוצרים בעקיפין קשר למקום (בשכונת הרי-שמואל). בשכונת גבעת זאב מעבר לשם היישוב ומעבר לשכונה הצפונית הקרויה "נווה מנחם" על שם מנחם בגין, ששניהם וודאי מרמזים על זיכרון פוליטי, אין אף שם רחוב המנציח את העשייה הציונית, או דמויות היסטוריות מן העבר הקרוב ופועלן הקשורות בהקמת המדינה ובפעילות המחתרות שלפני קום המדינה.

סיכום

גבעת זאב ופסגת זאב, יישוב ושכונה, בני מעט יותר מעשרים וחמש שנה מצפון לירושלים, באו לעולם עקב הצורך לעבות את עיבורה של ירושלים המאוחדת שלאחר מלחמת ששת הימים. אופי הזיכרון המתבסס על שמות הרחובות בהן שונה באורח מהותי. הדגש ההיסטורי בשמות הרחובות בגבעת זאב נוטה כלפי ההיסטוריה של ימי קדם - מתקופת המקרא ועד לתקופת הבית שני, ללא התייחסות לתקופה שלאחר ההתיישבות הציונית מימי חובבי ציון הנקשרים להתיישבות הציונית ולתקופת המנדט. ההקשר הגיאוגרפי

40 גלעדי, אתרים; שפירא, רחובות.

41 עיריית ירושלים, דוח, עמ' 17.

42 בריגל, שמות רחובות, עמ' 338.

43 גבעת זאב, לכל רחוב; ראו בנספחים: חוברת שמות הרחובות בגבעת זאב ותרשים מספר שמות הרחובות בגבעת זאב על-פי הקטגוריות.

רשימת קיצורים וביבליוגרפיה

איזיקוביץ, עיר הרבנים	ג' איזיקוביץ, "עיר הרבנים", כל הזמן, 18/2/2005.
אילן, אין רחוב	ש' אילן, "אין רחוב ליקותיאל", הארץ, 7/3/2007.
בנבנשיתי, רחובות	ד' בנבנשיתי, רחובות ירושלים, ירושלים 1984.
בן ישי, שמות	א"ו בן ישי, "שמות רחובותיה של תל אביב", אריאל 68-70 (1990), עמ' 163-169.
צרפתי, ברחובות	גב"ע צרפתי, "ברחובות ירושלים", לשוננו לעם מה (ג) (תשנ"ד), עמ' 126-138.
ברגל, שמות	י' ברגל, "שמות לרחובות תל אביב, פרק בהיסטוריה תרבותית עירונית (1909-1933)", קתדרה 47 (תשמ"ח), עמ' 118-132.
ברגל, שמות רחובות	Y. Bar-Gal, "Cultural-Geographical Aspects of Street Names in the Towns of Israel", <i>Names</i> , 37/4 (1989), pp. 329-343.
גבאי, גיאוגרפיה	ל' גבאי, גיאוגרפיה היסטורית-פוליטית בשמות רחובות: המקרה של נתניה, עבודת גמר, אוניברסיטת חיפה תשס"ה.
גבעת זאב, לכל רחוב	גבעת זאב, לכל רחוב יש שם, עבר הווה ועתיד, ב"ס יע"ד, גבעת זאב, תשס"ו.
גורן, שמות	ת' גורן, "מתן שמות לרחובות העיר בתקופת המנדט הבריטי", חיפה 4, ביטאון העמותה לתולדות חיפה 2006, עמ' 2-13.
גלעדי, אתרים	ר' גלעדי, אתרים בירושלים על שמות נשים, ירושלים [חש"ד].
דודמן, אישי רחוב	ה' דודמן, אישי רחוב, ירושלים תשנ"ח.
דרזיה, מרחב	א' דרזיה, מרחב ושמות, שמות יישובים, תהליכים לאומיים וחסים חברתיים, עבודת גמר, אוניברסיטת תל אביב 1993.
הראובני, רחוב	א' הראובני, "רחוב על שם יוזם פעולת אצ"ל ולח"י בדירי-אסין", כל העיר, 30/12/1994.
וילנאי, ירושלים	ז' וילנאי, ירושלים בירת ישראל, ירושלים תשכ"ג.
זיו, מלחמת	י' זיו, "מלחמת השמות", ארץ ישראל כג (תשנ"ב), עמ' 371-376.
זיו, ונתתי	י' זיו, "ונתתי בריטי בתוכה", עת-מול 6/ (תשס"ב), עמ' 24-27.
זמר, רופין	א' זמר, "רופין מתהפך בקברו", כל הזמן, 19/11/2004.
זמר, רחוב השלושה	א' זמר, "רחוב השלושה", מעריב, (יג בתשרי תשס"ח 25/9/2007).
חושן, שנתון	מ' חושן, שנתון סטטיסטי לירושלים, 22, ירושלים תשס"ח.

מודגש וברור - ולצד שני אלה קיימים גם שמות ניטראליים (צמחים, ציפורים, וכו') רבים (כ-70%). לעומת אלה בפסגת זאב אין כל התייחסות לזיכרון ההיסטורי מימי קדם ומספר שמות הרחובות הניטראליים (מזלות השנה) קטן ביותר (כ-5% בלבד!). בפסגת זאב שמות האישים הנקשרים בעשייה הציונית מתקופת המנדט וראשית ימי המדינה המונצחים הוא גדול ביותר (כ-80%). כפי שהראינו, חלק לא קטן של השמות מנציח את העשייה הציונית של שנות המדינה שבדרך, את פעילות המחתרות ואת השנים הראשונות לקיום המדינה. ייתכן שהשוני בין השכונות נובע מהמעורבות הפוליטית המרובה בקביעת שמות רחובותיה של ירושלים כעיר בירה, עיר מרכזית ובעלת הקשרים תרבותיים רחבים. בעיר גדולה הלחצים גדולים יותר, משום כך בפסגת זאב, כשכונה ירושלמית, ההנצחה מדגישה את העבר הקרוב של מייסדי המדינה יותר מאשר בגבעת זאב. יש בצורת ההנצחה דמיון מסוים בקביעת שמות הרחובות שעליהם הצבענו בערים הגדולות, שם ההיבט הפוליטי הוא משמעותי ומשתנה בהתאם לשינויים בהנהגה. לעומת זאת הנצחת שמות הנושאים זיכרון פוליטי באריאל ובקצירין עליהם הצבענו כיישובי פריפריה כמו גם בגבעת זאב מצומצמת יותר.

הנה כי כן לפנינו שני מקומות יישוב בצפון ירושלים, ששניהם מנציחים בשמם את המנהיג זאב ז'בוטנסקי ובכל אזור בכל אחד מהם התגבשו דרכי הנצחה וזיכרון משלו; שני מקומות יישוב סמוכים כל כך (במיקומם הגיאוגרפי ובשנת ייסודן) אך בעת ובעונה אחת גם רחוקים כל כך בדרכי ההנצחה והזיכרון!

פינצ'בסקי וטרוגובניק, סימנים

A. Pinchevski & E. Torgovnik, "Signifying Passages: the Signs of Change in Israeli Street Names", *Media, Culture & Society* 24 (2002), pp. 365-388.

פרוו, תושבי מלחה	ע' פרוו, "תושבי מלחה מחריפים את המאבק בשינוי שמות הרחובות בשכונה", כל העיר, 23/12/2005.
פרוו, ניפגש ברחוב	ע' פרוו, "ניפגש ברחוב הרב כדורי פינת זבולון המר?", העיר פלוס, 16/3/2007.
פרוו, ביניש	ע' פרוו, "ביניש הורתה לעירייה לא לדרון בשמות הרחובות שליד העליון", כל העיר, 23/3/2007.
שפירא, רחובות	מ' שפירא, "רחובות ישראל, מעכשיו לא רק שמות של גברים", מעריב, (ה בתשרי תשס"ח, 17/9/2007).
שפנייד, מקום וזיכרון	י' שפנייד, "מקום וזיכרון - לדרכי עיצובו של הזיכרון הלאומי והפרטי בשכונת פסגת זאב", בתוך: צ' עוקשי ואחרים (עורכים), במשעולי עבר יהודי, ירושלים תשס"ו, עמ' 489-507.
שפנייד, הנצחת	י' שפנייד, "הנצחת מלחמת העצמאות בשכונת פסגת זאב, סיפורו של רחוב השישה עשר", בתוך: י' רוזנסון וע' ישראלי (עורכים), חיל ברוח - ביטחון ומחשבה חינוכית בתקומת ישראל, משרד הביטחון תשס"ט, עמ' 232-249.
שפנייד, שישה עשר	י' שפנייד, "שישה עשר מי יודע?", עת-מול 193 (תשס"ז), עמ' 30-33.

כהן וקליהוט, שמות רחובות S. B. Cohen & N. Kliot, "Israel's Place-Names as Reflection of Continuity and Change in Nation-Building", *Names*, 29 (1981), pp. 227-247.

כץ, שמות	י' כץ, "שמות מקומות ותפקידם הפוליטי: המאבק הציוני לשמירת שמות המקומות העבריים בתקופת היישוב", מחקרים בגיאוגרפיה של ארץ ישראל טו (תשנ"ח), עמ' 105-116.
כרמל, הגבול	א' כרמל, "הגבול השווייצרי", כל העיר, 30/4/2005.
לבל, הרחקתם	א' לבל, "הרחקתם של חללי אצ"ל ולח"י מן ההנצחה הממלכתית", בתוך: א' שילר וג' ברקאי (עורכים), "ובדמם הבוקר יעלה", זיכרון והנצחה בישראל (אריאל 171-172) ירושלים תשס"ו, עמ' 53-56.
לבל, הדרך	א' לבל, הדרך אל הפנתאון, אצ"ל, לח"י, וגבולות הזיכרון הישראלי, ירושלים תשס"ז.
ליס, חילונים	י' ליס, "חילונים בעיריית ירושלים כועסים: הרחובות "חוזרים בתשובה", הארץ, 25/10/2004.
נחום-הלוי, שממה	ר' נחום-הלוי, "שממה בועדת השמות", כל הזמן, 441 (ט' בתשרי תשס"ח, 21/9/2007).
סויסה, הצעה במודיעין	מ' סויסה, "הצעה במודיעין: נופלים במלחמות לבנון השנייה יונצחו בשמות רחובות", מעריב, 26/2/2007.
סויסה, מודיעין מציגה	מ' סויסה, "מודיעין מציגה: שוויון בין המינים בשמות הרחובות", מעריב, 16/1/2007.
עזריהו, בין שתי ערים	מ' עזריהו, "בין שתי ערים: הנצחת מלחמת העצמאות בחיפה ובתל אביב מחקר בעיצוב הזיכרון הישראלי", קתדרה 68 (תשנ"ג), עמ' 102-108.
עזריהו, הכוח	M. Azaryahu, "The Power of Commemorative Street Names", <i>Environment and Planning D. Society and Space</i> (1996), p.p 311-330.
עזריהו, הנצחה	מ' עזריהו, "הנצחה מקומית, שמות לרחובות באר שבע: ועדת השמות 1973-1998", בתוך: י' גרדוס וא' מאיר-גליצנשטיין (עורכים), באר שבע - מטרופולין בהתהוות, ירושלים תשס"ח, עמ' 197-216.
עיריית ירושלים	עיריית ירושלים, דוח ביקורת בנושא: קריאת שמות לרחובות, לשכת מבקר העירייה, ירושלים 2006.

נספחים

ביה"ס מ"מ בי - יע"ד

גבעת זאב

ככל רחוב יש שם

עבר הווה עתיד

בי"ס יע"ד

יזמות חברתית לרכיב דעת

חוברת שמות הרחובות בגבעת זאב

עיריית ירושלים
بلدية اورشليم - القدس

מסמל המלי
الإدارة العامة

ירושלים
י"א בחשון תשנ"א
30 באוקטובר 1990
4506I

לכבוד
מר דב שילנסקי
יו"ר הכנסת
ירושלים

מר שילנסקי הנכבד,

הנדון: קריאת רחוב על שם דוד נייב ז"ל
מכתבך אל ראש העיריה מיום ב' בניסן
תש"ן (28.3.90)

בהמשך למכתבי אליך מיום כ"ט בניסן תש"ן (24.4.90), חנני מתכבד להודיעך כי
מועצת עיריית ירושלים בישיבתה קיום ב' בחשון תשנ"א (21.10.90), החליטה
לאשר את המלצת ועדת שמות לרחובות לקרוא רחוב על שם דוד נייב ז"ל.

איתור מקום הרחוב יעשה במועד אחר.

בכבוד רב,
ציון כהן
מזכיר ועדת שמות לרחובות

העמק: מר סדי קולק - ראש העיריה
גבי נעמי נייב - רחוב המעפילים 20, ירושלים
ד"ר א. חב"ן - יו"ר מכון ז'בוטינסקי בישראל, רח' המלך ג'ורג' 38 ת"א
מר מרדכי צפורי - יו"ר ברית חיילי אצ"ל, רחוב המלך ג'ורג' 38, ת"א
מר יהושע לנדנר - חבר ועדת שמות לרחובות
מר משה פירו - מנהל יחידת שלוט רחובות

מכתב למר דב שילנסקי, יו"ר הכנסת שהיה מעורב בקריאת שם הרחוב על שם דוד נייב

שמות רחובות בשכונת פסגת זאב על פי אזורים ונושאים

פסגת זאב צפון

קטגוריה	רחובות	הערות
גלגל המזלות	קשת, מאזניים, טלה, שור, אריה, דלי, גדי, תאומים, נתיב המזלות	
פעילי ציבור - פוליטיקאים	שמחה הולצברג ('אבי הפצועים'), משה דיין (רמטכ"ל רביעי, דמות פוליטית)	שמחה הולצברג - חתן פרס ישראל (תשל"ו) ועליו גם הונפק בול זיכרון (תשנ"ט) משה דיין - רמטכ"ל רביעי 1953-1958

פסגת זאב מרכז

קטגוריה	רחובות	הערות
שמות יחידות צבא עד הקמת המדינה ובמלחמת השחרור	משטרת היישובים, גדוד מכמש, הניידות, גדוד חרמ"ש, הגדוד החמישי	
שמות יחידות צבא לאחר הקמת המדינה	הסייר, חיל האוויר, התותחן, סיירת ירושלמית, סיירת גולני, סיירת דוכיפת, השיריונאי, חיל הקשר, פלוגת הטנקים הירושלמית, חיל חימוש	
שמות הנצחה למלחמת השחרור	השישה עשר	שישה עשר שנפלו בדרכם לפעילות ענישה בסביבות היישוב עטרות מצפון לירושלים
הנצחה למלחמת ששת הימים	הארבעה	ארבעה נופלים מסיירת דוכיפת שלחמו באור
פעילי ציבור - פוליטיקאים, מפקדי צבא	אריה אלטמן (חבר כנסת), חיים פזנר (איש ציבור), זילברשטיין (משפחת בוני ירושלים), בצלאל בצראוי (איש חינוך), חיים לסקוב (רמטכ"ל חמישי), אמרי קלמן (פעיל עלייה), אורי בראון (מפקד חטיבת ירושלים)	אריה אלטמן - יקיר ירושלים (תשל"ב)
רופאים	נחום אהרנפלד (רופא פנימי וקרדיולוג)	

סופרים וספרים	יעקב יהושע (סופר)	יעקב יהושע - יקיר ירושלים (תשל"ח)
לוחמי מחתרות	עמיחי פאגלין (קצין מבצעים של האצ"ל)	

פסגת זאב מזרח

קטגוריה	רחובות	הערות
רופאים	משה רחמילביץ' (רופא פנימי)	משה רחמילביץ' - יקיר ירושלים (תשל"ל), חתן פרס ישראל (תשכ"ד)
סופרים וספרים	דן פגיס (סופר), כסא רחמים (ספר שכתב הרב רחמים מלמד), יוסף נדבה (סופר), דב סדן (סופר), חיים תורן (סופר ומבקר)	
פעילי ציבור - פוליטיקאים	יהודה אליצור (מרצה ופעיל ועדת השמות), משה גבירצמן (סגן ראש עיר וחבר מועצה), שמואל יפה, זאב שרף (מזכיר הראשון של הממשלה), יצחק טוניק (מבקר המדינה השלישי), ציון גרמי (סמנכ"ל משרד הדתות), ליאון בן ציון (יוזם ורוכש קרקעות), דוד גוייטן (קונסול בדרום אפריקה, ציר), מרדכי זר (סגן ויו"ר הכנסת), מאיר יושע (חבר מועצת העיר), מאיר גרשון (פעיל בעלייה ההמונית הכורדית), גיורא יוספטל (מזכיר מפא"י ושר), ראובן ארזי (מזכיר מפא"י, וסגן יו"ר הכנסת)	משה גבירצמן - יקיר ירושלים (תש"מ) יהודה אליצור - יקיר ירושלים (תשנ"ב) מאיר גרשון - יקיר ירושלים (תשמ"ד)
אמנים	רינה ניקובה (רקדנית)	
רבנים	הררי רפול (רב בירושלים), משה ונטורה (רב ראשי באלכסנדריה), משה תג'ר (רב ראשי של תורכיסטאן), יוסף ברנדווין - יקיר ירושלים (תשל"ב)	
לוחמי מחתרות	דוד פדרמן (לוחם אצ"ל), איסר נתנוון (מפקד האצ"ל בעיר העתיקה), אליהו מרידור (חבר אצ"ל, מפקד מחוז ירושלים, חבר כנסת), בנימין שלום (לוחם לח"י באזור ירושלים), איתן ליבני (קצין מבצעים של האצ"ל), שלום שוורצברד (לוחם שהרג מפקד אוקראיני), יהושע גולדשמיט [גל] (חבר באצ"ל והשתתף בפעולות שונות), יואל פרידלר (מפקד אצ"ל בעיר העתיקה)	דוד פדרמן - יקיר ירושלים (תשמ"ח)

מספר שמות הרחובות בפסגת זאב על פי הקטגוריות

מספר שמות הרחובות בגבעת זאב על פי הקטגוריות

נשים	חנה בבלי (נימוסים והליכות); מניה שוחט (מנהיגי עלייה שניה); רינה ניקובה (רקדנית), מאשה ברוסקינה (לוחמת נגד הנאצים)	
חסיד אומות העולם, לוחמי שואה	פאול גריינגר (רכז תחנת מטרה בשוויץ), ווילאם פרל (פעיל הצלת יהודים בשואה)	פאול גריינגר - חסיד אומות עולם הציל שלושת אלפי יהודים באשרות כניסה לשווייץ.

פסגת זאב מערב

קטגוריה	רחובות	הערות
סופרים וספרים	שלום וצדק (ספר של הרב שלום הדאייה)	
פעילי ציבור - פוליטיקאים	שמואל עדן (חבר מועצת העירייה), צבי לבנון (מזכיר ארגון הסוחרים), אברהם דוד ליכטמן (מבסס התחבורה העברית)	אברהם דוד ליכטמן - יקיר ירושלים (תשל"ב)
היסטוריון	דוד ניב (היסטוריון האצ"ל)	
לוחמי מחתרות	שמואל תמיר (ממפקדי האצ"ל בירושלים, משפטן), דוד ניב (היסטוריון של ארגון האצ"ל)	
מפקדים וחיילים	ירמיהו ברדנוב (קצין בצנחנים), יקותיאל אדם (אלוף)	

פסגת זאב דרום

קטגוריה	רחובות	הערות
לוחמי מחתרות	אלי תבין (פעיל באצ"ל)	